

VERIDICUS

CONDIȚIUNILE ÎMPĂCĂRII SUFLETELOR

E bolnav sufletul omului de astăzi, boala retragerii și a urei: aceasta este o astfel de constatare, care cu greu va afla contrazicere din vreo parte. Se înțelege, e vorba numai de sufletul colectiv al omului, pentru că vor fi singuratici în număr mare, care s-au știut apăra de pustiirea molipsitoare a acestei boli; e evident, dacă ne gândim la acele organizații internaționale, ca de exemplu Societatea Națiunilor, Uniunea Ligilor Popoarelor, International Law Society, Congreșele Paneuropenei, Congreșele Minorităților Naționale etc, a căror membri duc o luptă continuă contra oricărui fel de ură, ba mergând și mai departe, îndeplinesc o muncă creatoare pozitivă pentru înfăptuirea iubirii și păcii între oameni și popoare, în contactul dintre unul și altul. Dar fiindcă, durere, sunt încă mulți care nu sunt degajați de preocupări naționaliste, religioase și sociale, deci de astfel de simțăminte care în cazuri date se prefac ușor în ură; ba mai sunt în număr abundent și de aceia care sunt purtătorii de cuvânt și părtașii celei mai desfrânate agitații contra rasei, religiei și clasei – e necesar deci să ne ocupăm cât mai mult cu chestiunea: cum s-ar putea vindeca marea boală a sufletului omenesc, pustiind germenii urii din inima omului, mai ales din inimile acelor pe care porunca istoriei i-a constrâns – ca membri ai diferitelor națiuni și confesiuni, ca moștenitori divergenți ai tradițiilor și culturilor – să trăiască laolaltă în cuprinsul aceluiași stat. Să încercăm deci a constata principiile care au influență hotărâtoare asupra popoarelor majoritare și minoritare și care și în praxă ar asigura traiul comun pașnic, în stat și în societate.

Să constatăm deci, înainte de toate, că ura e un rudiment străvechi al omului, care se află asemenea și în lumea animalelor, și al cărui fundament nu e altceva decât *forma diferită a unui om sau grup de oameni față de ceilalți*. Omul primitiv și astăzi urăște instinctiv pe aproapele său, chiar dacă acesta nici nu l-ar fi atacat, chiar dacă nici nu l-ar fi văzut până acum, ci numai pentru că acela e altfel decât el; pentru că alta e prezența externă, altul e portul și purtarea, alta e situația socială, alta e limba, alta e confesiunea, ori alta e naționalitatea. Omul, care stă pe o treaptă culturală mai mică sau mai mare, chiar și dacă ar putea înfrânge în sine această simțire cu putere elementară, cel puțin prin simțămintele naturale pasive se poartă cu neîncredere și suspiciune, cu dispreț și desconsiderare față de aproapele său, care e altcum decât el. Să amintim numai poporul grec, cu o cultură înaltă, care numea barbar, sau găngav, pe fiecare străin care vorbea într-o limbă ce n-o înțelegea. Dar cu ce a păcătuit acel străin față de dânsul? Numai cu atât, fiindcă a fost altfel decât el, însă și prin acest fapt, independent de voin-

ța sa proprie, își atrăgea contra sa ironia și disprețul, ce se reoglindea în acea denumire. Firește, nici străinul n-a rămas dator cu același simțământ – căci, în fine, și el a fost om – și din disprețul reciproc s-a format repede și ușor ura reciprocă încă înainte de a se ivi între dânsii vreo divergență de interese. După ce, prin contactul mai des, în mod natural s-a produs și divergența de interese, focul urii imediat a izbucnit în flăcări; din simțămintele răutăcioase s-au ivit acțiuni și mai răutăcioase; a izbucnit – dacă a fost vorba de singuratici – războirea; dacă era vorba de popoare, războiul, care dintre toate dezastrele e cel mai mare dezastru pentru omenire.

Astăzi deja, prin perfecționarea în măsură de necrezut a mijloacelor de comunicație și circulație, în multe privințe s-au nivelat deosebirile dintre oameni și popoare și totuși cu durere trebuie să vedem că mai ales deosebirile de limbă, care poate a fost prima ce a cauzat simțământul dușmănos dintre oameni, tot cu același efect fatal funcționează în suflete și astăzi. Sunetele necunoscute și cuvintele neînțelese, ca primă impresie, și astăzi produc în masa oamenilor ironie disprețuitoare, a cărei ecou nu poate fi altul decât simțământul urei înverșunate. Căci doară ceea ce un om singuratic timbrează cu ironie și dispreț, acelaș lucru e pentru celălalt comoara cea mai temută și valoarea cea mai scumpă: limba maternă, fără de care omul nici nu e om, căci fără de ea nu-și poate pronunța nici o gândire ori simțire într-un mod demn omenesc; cel mult prin articulații sau gesturi animalice va arăta că simte bucurie sau durere, că-i place sau displace ceva; căci fără de limba maternă își pierde legăturile cu aceia care s-au născut într-o soartă comună, cu părinții și frații și cu toți care vorbesc aceeași limbă ca dânsul, cu întregă sa națiune. Dar dacă înstrăinarea silită față de limba mea maternă, din partea celor cu alte buze, se va transforma din sferile pasive ale simțămintelor în acționarea unor fapte dușmănoase și se va sili să suprimе aceasta, ștergând cu ea deodată din amintirea mea comorile moștenite ale culturii mele milenare; toate acele măreții și frumuseți, pe care geniile poporului meu le-au creat nu numai pentru națiunea lor proprie, ci pentru îmbogățirea tezaurului spiritual ale omenirii întregi, și laolaltă cu amintirile trecutului se silește a nimici speranțele viitorului; tot ce geniile poporului meu au fixat ca viață și muncă pentru națiune pe seama nevăzutului șirag lung al generațiilor următoare – ce amărăciune incomparabilă îmi va stoarce în suflet astfel de încercări, chiar dacă m-aș sili să depărtez de la mine spiritul urii!

Nu, această amărăciune nu se poate înfrânge, ba mai mult, nici nu e permis, pentru că atunci ar înceta orice rezistență contra încercărilor de deznaționalizare, ceea ce ar însemna nimicirea numeroaselor bunuri culturale și morale nu numai pentru o națiune, ci pentru paguba enormă a întregii omeniri. În schimb, izvorul acestor fel de tendințe de suprimare, după cum am văzut, e necunoașterea limbii și a culturii respective. Ce e deci mai la îndemână, când voim să îndrumăm cele două părți contrare la înțelegere reciprocă, decât faptul *ca să învețe limba și cultura fiecăruia*, pentru că atunci vor cunoaște, că pe lângă toate trăsăturile individuale caracteristice, fiecare cultură câtă comoară

omenească comună conține într-însa, care deopotrivă e potrivită să servească cu succes fericirea tuturor. Nu degeaba zice un vechi proverb, că omul în câte limbi vorbește, atâția oameni valorează. Aceasta nu înseamnă numai atât; cu cât mai multe limbi vorbește omul, cu atât mai ușor se poate plasa în viață, pentru că e independent de frontierele țărilor și a deosebirilor de limbă. Afară de acest punct de vedere utilitar, proverbul acesta mai are și o adâncă relație morală: adică limba e cheia care deschide drumul către lumea sufletească a omului, deci în înțeles mai înalt luat, spre cunoașterea omului. Prin cunoașterea unei limbi, și în legătură cu aceasta se înțelege și cultura, deci și eu, așa zicând, mă transform într-un astfel de om care, păstrându-mi pe deplin cultura proprie în care m-am născut, sunt părtaș totodată al unei astfel de culturi, care până acum mi-a fost străină, deci – în urma naturii mele omenești străvechi – mi-e antipatică, chiar odioasă; în consecință, mă îmbogățesc cu două comori omenești spirituale, pentru că pricep sufletul celui alt om, întocmai ca pe al meu. Prin aceasta devine deci posibilă înainte de toate, în mine însumi, părăsirea și împăcarea aceluia contrast natural, care există între mine și aproapele meu, pe care l-am simțit străin, pentru că nu i-am cunoscut limba. Și dacă vreodată voi unifica în mine însumi individualitatea mea și a aproapelui meu, atunci va dispărea de la sine simțământul meu de ură față de străin, pentru că atunci respectivul nici nu-mi mai este străin, căci doară acel străin a devenit intimul inimii mele, el și eu – amândoi suntem una. Deci îmi voi iubi, după cum nici n-aș putea face altcum, națiunea mea proprie, dar nu voi urî nici națiunea altora, și aceasta încă nu o pot face altcum, pentru că acum și cealaltă cultură e o parte a individualității mele. Și acesta e adevărul, idealul naționalism: să dovedesc o înțelegere nu numai față de individualitatea mea, ci și față de a altei națiuni, să-mi ador cultura proprie și să o prețuiesc și pe a altora, prin urmare să n-o disprețuiesc sau să o urăsc.

Astfel am ajuns la condiția primă și cea mai importantă a împăcării sufletelor: trebuie să învățăm limba fiecăruia și să cunoaștem cultura fiecăruia, pentru că soarta ne-a hărăzit un trai laolaltă, pe același pământ și în hotarele aceluiași stat. Prin această colaborare rodnică, ni se desfășoară în față drumurile nevăzute ale culturii, pentru că în atmosfera încrederii reciproce ne cade bine a lucra mână în mână. Va deveni posibilă recunoașterea, că astfel instruim masele poporului la muncă înțelegătoare și trai pașnic laolaltă, căci se înțelege, masele nu pot învăța limba fiecăruia atât de ușor, ca membrii clasei intelectuale. Acum vom putea explica poporului că limba diferită nu înseamnă totodată deosebire omenească, pentru că limba e numai un mijloc de exprimare a gândirilor și sentimentelor; un mijloc care l-a creat înțelepciunea dumnezeiască în diferite feluri, tocmai ca oricare capacitate și însușire omenească, tocmai ca cugetările și sentimentele însăși. Și una e o taină tot atât de sfântă și inviolabilă a omului ca și cealaltă. Cui i-ar mai veni astăzi în minte, de exemplu, să afirme că fiecare are dreptul să se amestece – chiar și statul – în convingerea religioasă a omului? Nu e cea mai intimă relație a omului credința sa către Dumnezeu, care nu permite din partea

nimănuși nici un fel de amestec? Dar tot atât de puțin pot suferi amestecul referitor la limba în care să vorbesc și în ce cultură să-mi instruiesc copiii. Cea dintâi e o însușire tot atât de neînstrăinată a sufletului meu ca și cealaltă, și nu se poate schimba și apropria cu nici un preț. Aceasta trebuie să o explicăm oamenilor și la strigătul sonor al cuvintelor dreptății trebuie să se dărâme zidurile cetății ierichonice ale intoleranței religioase și naționale.

Că aceasta e posibil, ne învață istoria. Pentru că n-a fost totdeauna o lucru firesc ceea ce a devenit cu timpul și ceea ce numim toleranță religioasă. Cândva, tocmai deosebirea confesională a fost acea putere fatală care – în contradicție cu tot spiritul religios adevărat – a bătut icul între aceia pe care Dumnezeu i-a destinat să trăiască laolaltă în bună înțelegere pașnică. Deja prin secolul al XVII-lea încă a fost răspândită concepția nenorocită că *într-o țară un fel de religie trebuie să fie* – ceea ce au exprimat astfel: *cuius regio, eius religio*. Această concepție nenorocită a fost principiul conducător al războiului mondial din numitul secol, al războiului de 30 ani, care aproximativ a cauzat tot atâtea suferințe Europei de atunci precum a cauzat omenirii din zilele noastre războiul mondial de 4 ani și un sfert. Și acest război a avut un motiv conducător similar, pe care l-am putea, după exemplul celui de sus, exprima astfel: *cuius regio, eius natio*, adică: *într-o țară trebuie să fie un fel de națiune*. Dar după cum Europa a trecut peste preocupările religioase, tot astfel trebuie să treacă și peste preocupările naționaliste. Precum oamenii de diferite confesiuni pot lucra laolaltă în deplină înțelegere frățească, pentru înflorirea patriei lor comune, tot astfel pot lucra laolaltă, pentru acelaș scop, și cetățenii de diferite naționalități. Se înțelege însă că prima condiție naturală a acestei posibilități este să dăm, pentru munca edificatoare, ocazie și libertate fiecăruia, fără deosebire, pe întreg terenul larg al activității omenești, pe toate liniile culturale și economice, chiar și în forul vieții publice, ca să devină vizibil acel adevăr, că trebuie numai ales omul pe care terenul poate crea un lucru folositor spre binele tuturor, și nu luarea în considerare a religiei, limbii sau naționalității. Această concepție trebuie să pătrundă legile țării: legile trebuie construite astfel ca prin acordarea celei mai largi libertăți să se dea posibilitatea dezvoltării nețărnumite puterii morale, culturale și economice.

Dar aceasta încă nu e de ajuns. S-ar putea adică crede că codurile legilor e icoana adevărată a spiritului public al unei țări: dacă legile oglindesc deplina toleranță religioasă și națională, într-adevăr acea țară trebuie să fie pătrunsă de un spirit tolerant. Durere, aceasta nu e tocmai astfel, și într-asta consistă izvorul celor mai mari nevoi. Pentru că în zadar strălucesc în paginile codurilor cele mai frumoase principii: dacă acele principii nu izvorăsc din cugetarea poporului, legea rămâne numai o grație scrisă. Totul depinde de la felul cum știu să aplice legile cei ce sunt împuterniciți cu această aplicare. Organele executive însă au ieșit din copiii poporului, care vor rezolva aplicarea acestor legi în spiritul poporului din care au ieșit. Chiar și erorile legii proaste se pot calma în decursul executării, cu atât mai mult se poate eluda ori strica tocmai legile cele mai bune.

Ceea ce voim să discutăm aici e atât de important încât e necesar să luminăm chestia prin un exemplu. Mai ales cu asprime izbitoare se arată contrastul între principii și înfăptuirea lor. Dacă vom trece cu vederea acele pretenții pe care le accentuează minoritățile din Europa întreagă, putem declara că Constituția patriei noastre, a României, e o astfel de alcătuire legislativă, la felul căreia ceva mai frumos și mai perfect nici nu putem dori, pentru că în această legislație e asigurată deplina libertate a cetățeanului și egala împărtășire la drepturi și datorii, în toată privința vieții individuale și publice, lipsind din aceste legi orice restricție care ar împiedica, pe orice teren, fericirea oricăror ranguri de locuitori.

E asigurată, între altele, deplina libertate a învățământului – va să zică fiecare se poate folosi la fel de instituțiile culturale ale țării, ca să se poată pregăti cum se cade pentru cariera vieții – și lipsește acea dispoziție restrictivă, care schimonosește trecutul glorios de *corpus juris* al fostei noastre patrii Ungaria, *numerus clausus*, numită rușine culturală[1]. Față de acestea, care e trista realitate? Aceea că în Universitățile din România zi de zi se împuținează elevii aparținători minorității evreești, deoarece – după cum vedem din știrile ziarelor – în fiecare zi sunt aranjate prigoniri contra lor din partea tovarășilor lor, aparținători națiunii române majoritare, care, bătându-i crunt, îi aruncă din școlile superioare[2]. Dar pentru aceasta nu e de vină tinerețea, ușor de sedus, pe care tot astfel am putea-o îndruma la purtare pașnică și de camarad, ci sunt vinovați aceia care ar fi chemați să îndeplinească principiile umanitare și juste ale legilor din Constituție. Că aceasta nu o fac, ne arată faptul că tocmai la membrii clasei intelectuale lipsește acel spirit înțelegător, care e cel mai sigur credit și condiția cea mai neînălțurabilă pentru împăcarea sufletelor. Totalitatea poporului trebuie ridicată deci, prin o muncă lămuritoare neîntreruptă, la acel grad de recunoaștere, ca să vadă că *numai toleranța reciprocă și sentimentul omului-frate poate asigura bunăstarea, progresul și înflorirea țării*. Atunci, cuvântul agitatorilor fără suflet și al apostolilor urii nu va mai afla rezonanță nici în sufletul tinerimii.

Dar aici sunt interesele economice contrare, ca factor adevărat al spargerii păcii. Mijloacele de trai și viețuirea sunt punctele de vedere care în ultima analiză îi pune pe oameni față în față. Da, e adevărat, îi pune pe oameni față în față și cel mult chiar și clasele sociale, însă nu națiunile și confesiunile. Concurența economică are înțeles, ba e chiar justificată în viața indivizilor și a claselor, pentru ca fiecare, în încordarea întregii puteri, să participe la producție și la muncă, servind astfel nu numai interesele proprii și familiare, ci și interesele vitale ale țării. Dar n-are înțeles, ci e de-a dreptul păgubitoare concurența economică între națiuni și confesiuni, între națiunea majoritară și națiunea minoritară, căci și dacă i-ar succeda uneia să întreaacă pe cealaltă, nu s-ar bucura mult timp de succesul acesta, pentru că, după legile vieții economice, supra-greutatea ajunsă de o parte va produce pe partea cealaltă o astfel de reacție care va zgudui echilibrul economic al întregii țări, și prin aceasta se ruinează suprafața economică generală. Dar încă reac-

ția sentimentală, care izbucnește din împărțirea neegală a avantajelor! Căci doară cunoaștem din istoria luptelor sociale pagubele ce au izbucnit în urma tratamentului neegal al claselor sociale, aducând atâtea suferințe asupra întregii societăți omenești: răscoalele țărănești, revoltele cetățenești și muncitorești și mai nou răsturnările comuniste. Și cunoaștem din istoria luptelor politice primejdiile care le-a cauzat năzuința nejustificată a singuraticelor state de-a ajunge la supra-greutate economică: lungul șirag al războaielor sângeroase din Europa și colonii, în definitiv au izbucnit numai în urma forțării reacției intereselor economice. Mai aceasta ar lipsi, ca și între frontierele singuraticelor țări să se producă, meșteșugit, astfel de lupte economice între diferitele grupuri de popoare: o astfel de tendință cu siguranță va săpa țării respective mormântul bunăstării și al liniștii.

Cine dorește, deci, să servească sincer patria sa, ba chiar interesele adevărate ale națiunii și confesiunii sale, să se ferească a da ajutor la producerea a astfel de reacții economice între numitele grupuri, pentru că prin aceasta tocmai acelei comunități îi va cauza cea mai mare pagubă, a cărei interese voiește să le servească. Fiecare să se silească a se deplasa economicște în acea comunitate de interese care în mod firesc e dată pe seama sa, în urma ocupației și a chemării vieții sale: aici va afla scutul cel mai sigur al intereselor economice proprii și astfel va netezi în mod firesc reacția ce s-ar ivi, prin care fapt servește totodată cât se poate de bine și împăcarea generală a sufletelor. Pentru că viața economică de fapt nu cunoaște puncte de vedere nici naționale, nici profesionale, ci numai puncte de vedere individuale și profesionale și acestea sunt supuse unui fel de legi, fără deosebire de naționalitate sau confesiune. *În comunitatea intereselor economice pot lucra laolaltă în pace membrii oricărei națiuni sau confesiuni și de aceea de fapt trebuie să ne silim a înființa astfel de comunități de interese cât se poate de multe:* și aceasta e un mod al împăcării sufletelor, pentru că și aceasta dă ocazie la cunoașterea mai de aproape a fiecăruia, desfăcând reciproc acoperământul întunecat al străinismului.

Recapitulând deci cele zise, dintr-o privire fugitivă încă putem constata că pentru înfrângerea sentimentelor dușmănoase dintre grupurile de popoare, menite să trăiască laolaltă, sunt potrivite mai ales următoarele trei mijloace: *cunoașterea cât mai perfectă a limbii și culturii fiecăruia; înființarea comunităților de interese economice în număr cât mai mare, în mijlocul grupurilor de popoare și, în sfârșit, adăparea sufletului poporului cu toleranța religioasă și națională și cu ideile universale ale iubirii de oameni.* A toarce aceste fire întreite, e cea mai frumoasă misiune.

În „Glasul Minorităților”, V, 1927, nr. 6, p.205-213.

[1] În 1920, în Ungaria a fost adoptată legea XXV, prin care s-a stabilit un *numerus clausus* confesional la universități, stăvilindu-se astfel mobilitatea socială îndeosebi a evreilor. Pentru efecte vezi analizele lui Victor Karady: *Zsidóság, modernizáció, pol-*

gárosodás [Judaism, modernizare, îmbogățire], Budapest, Cserépfalvi Kiadása, 1997; *Iskolarendszer és felekezeti egyenlőtlenségek Magyarországon (1867-1945)* [Sistemul școlar și inegalitățile confesionale în Ungaria], Budapest, Replika-könyvek, 1997; *Zsidóság és társadalmi egyenlőtlenségek (1867-1945). Történeti-szociológiai tanulmányok* [Iudaitate și inegalități sociale. Studii istorico-sociologice], Budapest, Replika Kör, 2000; *Önazonosítás, sorsválasztás. A zsidó csoportazonosság történelmi alakváltozásai Magyarországon* [Autoidentificare și alegerea destinului. Schimbările istorice ale identității evreiești în Ungaria], Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, 2001.

[2] Asupra acestui aspect vezi Irina Livezeanu, *Cultură și naționalism în România Mare, 1918-1930*, București, Edit. Humanitas, 1998 (cu o nouă ediție, *Cultural Politics in Greater Romania. Regionalism, nation building and ethnic struggle, 1918-1930*, Ithaca and London, Cornell University Press, 2000); Carol Iancu, *Evreii din România. De la emancipare la marginalizare, 1918-1938*, București, Edit. Hasefer, 2000; Lucian Nastasă, *Die Unmöglichkeit des Andersseins. Überlegungen zum universitären Antisemitismus in Rumänien 1920-1940*, în „Jahrbuch für Universitätsgeschichte”, Band 4, hrsg. Marie-Luise Bott, Stuttgart, Franz Steiner Verlag, 2001, p.54-67.